

konden bewonderen. Verder werd een zeldzame grote boktor gevonden (*Prionus coriarius*).

Die middag leidde meester Jans, aan wie we tijdens ons verblijf te Geysteren veel te danken hadden, ons rond door de bossen en langs de beek en vertelde ons vele merkwaardigheden van het oude, in de oorlog verwoeste kasteel en van de St. Willibrorduskapel.

De volgende ochtend onderzochten enkele van ons onder leiding van de heer Onstenk, die zich de vorige dag bij ons gevoegd had, de fauna van het ven. Vooral de libellen hadden onze belangstelling. Naast de grote, bijna onbereikbare soorten, zoals *Aeschna grandis* en *Libellula depressa*, waren er ook talrijke andere zoals de Libellulidae: *Sympetrum vulgatum*, *S. flaveolum* en *S. danae* en de Agrionidae: *Letes sponsa*, *Ischnura elegans*, *Enallagma cyathigerum*, *Agrion pulchellum*, *Agrion puella* en de mooie rode *Pyrrosoma tenellum*. Ook *Calopteryx virgo* kregen we veel te zien. Verder werden er verschillende kevers en wantsen, o.a. *Notonecta lutea* en de staafwants *Ranatra linearis*, gevangen.

's Middags maakten we een wandeling naar Wellerlooi aan de overkant van de Maas. Langs het mooie beekje 't Geldern-Kanaal gingen we het bos in. Ver kwamen we niet, omdat de boswachter het in verband met de toen juist geopende reebokkenjacht beter achtte dat er niemand tussen de struiken doorliep. De heer Onstenk nam die dag nog afscheid van ons. Ook de volgende dag gingen we de Maas over, maar nu naar het Pikmeeuwenven bij Bergen. De kleine plas, temidden van de uitgestrekte hei herbergde vele vogels zoals: kapmeeuwen en dodaarzen, beiden met jongen en wilde eenden. Ook zagen we: taling, kieviet, watersnip en waterral. Van planten werden er de lavenelhei en de veenbes gevonden. De excursie van de Zaterdagmiddag stond onder leiding van de boswachter, die ons ergens in de bossen een dassenhol liet zien. De laatste excursie die we maakten, was op Zondag, waarbij het weer, dat de hele week goed was gebleven ons voor het eerst in de steek liet. Veel bijzonders vonden we die dag niet. Het kampvuur, dat we die avond hielden en waarbij zowel meester Jans als ook de boer in wiens schuur we geslapen hadden aanwezig waren, was een waardig besluit van een kamp, dat ons

kennis deed maken met een prachtig gedeelte van Nederland, met Noord-Limburg, het land van zand, hei en dennen.

HYMENOPTERA ACULEATA

II.

Enkele soorten uit Limburg, nieuw voor de Nederlandse Fauna.

door

Prof. Drs. H. SANDERS (Roermond).

Op verzoek van het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, geef ik hier enkele soorten van Hymenoptera, die door mij gedurende de laatste jaren werden ontdekt en die nieuw zijn voor de Nederlandse fauna. *Polistes dubius* Kohl. ♀, Nuth, September 1949. *Nysson quadriguttatus* Gerst. ♀, Spar-Haelen, 16-VII-1945; ♂ Lerop, 23-VII-1949.

Tachysphex helveticus Kohl. ♀♀, Spar, Aug. 1944; Kessel, Juni 1948.

Crossocerus denticrus Herr.-Schaeff. ♀, Spar, 22-VIII-1946.

Halictus major Nyl. ♂, Spar, 19-VIII-1946.

Halictus viridiaeneus Blüthg. ♀, Lerop, 14-V-1948.

Nomada mutabilis Mor. ♀♀ en ♂♂, Lerop, Mei 1948 en '49.

Sphecodes niger Sich. ♀, Meynweg-Vlodrop, Aug. 1949.

Sapyga similis F. ♂♂, St. Odiliënberg, April 1949.

Behalve de eerstgenoemde soort, die door Br. Arnoud in de omgeving van Heerlen gevangen werd, werden alle andere soorten door mij in Midden-Limburg, omgeving Roermond, bemachtigd. Telkens als ik er niet in slaagde om alle twijfel omtrent een soort op te lossen, werd steeds een ter zake deskundige geraadpleegd. Zo moet ik bijzonder dank zeggen aan de heer P. M. F. Verhoeff, evenals aan de heren J. P. van Lith, H. Teunissen en G. van Rossum.

Wij geven hier enkele bijzonderheden over deze belangrijke vondsten.

Polistes dubius Kohl.

In de Entomologische Berichten no. 260 van 21 Juli 1944 geeft G. Kruseman Jr. een beschrijving van de Nederlandse sociale wespen. (Kruseman 1944). Op pag. 212 wordt door hem als waarschijnlijk inlands opgegeven *Polistes gallicus* L. Deze soort „zou in Zuid-Limburg gevonden zijn; althans bevindt zich in het Zoologisch Museum te Amsterdam een nest, dat

van deze soort is en aldaar zou gevonden zijn". Verder bewijsmateriaal omtrent het voorkomen van de soort is echter nergens aanwezig.

Inderdaad heeft Rector Cremers mij enkele jaren geleden verteld, dat het Maastrichts Museum in het bezit was geweest van een *Polistes*-nest, in de twintiger jaren gevonden in de omgeving van Epen. Op onverklaarbare wijze (wij durven niet te zeggen spoorloos) is dit nest uit het Museum verdwenen. Het zal voor Rector Cremers een grote vreugde zijn te vernemen, dat *Polistes* nu weer opnieuw in Limburg is gevonden, echter niet *Polistes gallicus* L., maar *Polistes dubius* Kohl. De determinatie laat geen twijfel, daar ik vergelijkingsmateriaal van *gallicus* tot mijn beschikking had. De voornaamste verschillenmerken kan men vinden bij A. v. Schulthess in Schmiedeknecht 1930. De soort is niet bekend uit Engeland (vgl. Richards 1937), evenmin uit Noord-West Duitsland (vgl. Wagner 1938). Zij heeft dus voor West-Europa haar noordgrens in ons land.

Mijns inziens kan men *Polistes gallicus* nu wel van de lijst der Nederlandse soorten verwijderen, daar het nest van Epen toch ook wel afkomstig zal zijn geweest van *Polistes dubius* Kohl. Ik ben er van overtuigd, dat deze soort sporadisch in een groot gedeelte van Zuid-Limburg zal gevonden worden, want ook van het aangrenzende gebied in België is deze soort bekend en daar werd zij zelfs eens in aantal gevangen (Wahis 1948).

Nysson quadriguttatus Gerst.

Om meer dan een reden een zeer merkwaardige vangst! In het algemeen zijn de graafwespen behorende tot het geslacht *Nysson* als min of meer zeldzaam te beschouwen. Komt dit wellicht door hun levenswijze, als parasiet bij andere graafwespen van het geslacht *Gorytes*? Voor Nederland worden 5 soorten als inlands opgegeven, zie o.a. Bouwman 1927. *Nysson spinosus* Foerst. en *N. maculatus* F. moet ik voor Limburg toch wel als gewoon beschouwen, althans wat de ♀♀ betreft. *Nysson dimidiatus* Jur. en *N. trimaculatus* Rossi zijn volgens mijn waardering zeldzaam. In de zomer van 1945 (Juli) ving ik een *Nysson* ♀, dat ik niet goed kon thuis brengen. Het exemplaar vertoonde wel enige gelijkenis met *dimidiatus*, maar week daarvan toch weer in sommige opzichten belangrijk af, o.a. was de anaalcel in de achtervleugel

duidelijk antefurcaal en de verhouding der sprietleedjes was ook totaal verschillend van *dimidiatus*. Persoonlijk ging mijn mening naar *N. quadriguttatus* Gerst., maar er was een bezwaar: Schmiedeknecht zegt n.l. betreffende deze soort: „Eine sehr fragliche Art, von Gerstaeker nur nach einem, bei Berlin gefangene Exemplare beschrieben" (Schmiedeknecht 1930 p. 689).

Na advies van andere entomologen te hebben ingewonnen bleef het bij *N. dimidiatus* met een vraagteken!

In Juli van dit jaar ving ik echter een *Nysson* ♂, dat opnieuw het probleem *quadriguttatus* aan de orde stelde. Immers dit exemplaar behoorde niet tot een van de soorten, die door Schmiedeknecht in zijn tabellen beschreven worden. Nu was inderdaad tot 1930 het ♂ van *quadriguttatus* niet bekend. Wel had ik een Tsjechisch determinatiewerk uit het jaar 1948 ter inzage ontvangen van P. M. F. Verhoeff, waarin het betreffende ♂ was opgenomen. (Zavadil 1948). Daar echter de gehele beschrijving in het Tsjechisch was kon ik niet tot zekerheid komen. Na correspondentie met Verhoeff zijn wij het nu eens geworden, dat wij hier met deze zeldzame Mitteleuropese soort te doen hebben.

De oorspronkelijke beschrijving van het ♂ kan men vinden in Zavadil 1937. Wij ontleenen daaraan het volgende.

Nysson quadriguttatus ♂ vertoont praktisch geen overeenkomst met het ♂ van *dimidiatus*, maar gelijkt wel veel op de nog niet inlandse *N. tridens* Gerst. Het mist echter de voor *tridens* kenmerkende scherpe rand op de slapen (schuin van achteren bekijken). De anaalcel in de achtervleugel is duidelijk antefurcaal. Ook het laatste tergiet is van een andere vorm dan bij de drietandige *tridens*, die daaraan juist zijn naam ontleent. De beschrijving bij Zavadil l.c. pag. 119 luidt als volgt: Abdominis segmentum dorsale ultimum forma singulari, breve et latum, in margine postico dentibus duobus lateralibus brevibus, apice truncatis munitum, margines laterales et posticus pilis sat longis pallidis dense vestiti.

Als ik het dus goed begrijp is het laatste tergiet kort en breed, op de eindrand met twee kleine stompe zijtandjes. Het gehele segment is op de zijrand en achterrand met witte, tamelijk lange borstelharen dicht bezet.

Pas ik deze beschrijving toe op het door mij gevonden exemplaar, dan moet ik concluderen, dat van alle beschreven Nyssons alléén deze *quadriguttatus* Gerst. (sensu Zavadil), tot het Limburgse insect nadert. Er zijn echter nog belangrijke verschillen, die m.i. wel eens konden wijzen op een nieuwe, nog niet beschreven soort. En wat hier van het ♂ gezegd werd, geldt mutatis mutandis ook voor het ♀, dat ik te Haelen ving, Juli 1945. Vergelijking met de type van Gerstaeker en met de Tsjechische exemplaren zal uiteindelijk de oplossing moeten brengen. Maar daartoe dienen wij eerst over meer materiaal te beschikken. De soort is tot nu toe alleen bekend van Berlijn (type ♀) en enkele exemplaren uit Tsjecho-Slowakije. Derhalve, zoals ik aan het begin opmerkte, een zeer merkwaardige vangst!

Een volgende keer zal ik iets mededelen over de andere nog niet besproken soorten.

Roermond, 7 Oct. 1949.

Geciteerde literatuur.

- Bouwman B. E. 1927: De Graafwespen van Nederland. De Levende Natuur. Jg. 32, p. 90 vlg.
- Kruseman G. (Jr.) 1944: Nederlandsche sociale Wespen en hun Koekoekswespen. Ent. Ber. d. XI, no. 260.
- Richards O. W. 1937: A check list of British species (Hymenoptera aculeata) Londen.
- Schmiedeknecht O. 1930: Die Hymenopteren Nord- und Mitteleuropas. Jena.
- Wagner A. C. W. 1938: Die Stechimmen und Goldwespen des Westlichen Norddeutschland. Verhandl. des Ver. f. naturw. Heimatforschung zu Hbg. Hamburg.
- Wahis R. 1948: Notes ecologiques sur les insectes du Pays de Liège. Natuurh. Maandblad Jg. 37, p. 51.
- Zavadil V. 1937: Nysson quadriguttatus Gerst. a Nysson roubali n.sp. Entomologicke listy I, p. 118-120. Brno.
- Zavadil V. 1948: Kutilky (Sphecidae) ceskoslovenske republiky. Brno.

VOGELAVONTUREN OP EEN BOVENHUIS.

door
Drs. R. KOFMAN, Haarlem.

Op 14 Juli vond de heer Brabant in zijn tuin, gelegen tussen de Dolmansstraat en de Breede weg te Limmel, even buiten Maastricht, een hem onbekende vogel, die blijkbaar niet kon

vliegen. Zijn dochttertje nam het dier de volgende morgen mee naar de R. K. Meisjesschool in Limmel, vanwaar het door de goede zorgen van het hoofd, mej. T. Nahon, naar mijn huis in St. Pieter verhuisde.

Zo kon het gebeuren dat ik, na een korte afwezigheid thuiskomende, een doos aantrof, die kennelijk iets levends bevatte. Toen ik de doos opende rees statig een lange geel en bruin gestreepte hals omhoog, bekroond door een spitse snavel. Twee geelgroene ogen keken mij van weerskanten van de kop aan en volgden al mijn bewegingen. Het werd mij duidelijk, dat ik hier een exemplaar van het geheimzinnige wouwaapje voor mij had, een bewoner van rietvelden en moerassen, familielid van de grotere roerdomp. Het dier bleek niet te kunnen vliegen, hoewel aan de vleugels niets bijzonders te constateren viel. Een der poten was gebroken, waardoor het ook maar zeer gebrekkig kon lopen. Aan mijn eerste opwelling, het dier zo gauw mogelijk in vrijheid stellen, kon dus niet voldaan worden. Maar hoe zo'n dier te verzorgen? De vraag was verbluffend snel beantwoord. We aten die dag schol, en zo had ik de gelegenheid eens te proberen of afgesneden strookjes schol misschien in de smaak vielen. Dat bleek het geval te zijn en al gauw had ik ontdekt, dat het wouwaapje deze strookjes het liefst uit het water oppikte. Op de rand van de bak neergelegde stukjes werden n.l. eerst in het water gedoopt. Na deze eerste proef at ons pleegkind iedere dag alle vis, die van een scholletje van ongeveer 3 ons af te snijden was.

Intussen bewoog het dier zich zo goed en zo kwaad als het ging door de kamer en liet daarbij overal blijken, dat de spijsvertering goed werkte. Het huis begon te rieken als een viswinkel. Er was dus alle aanleiding om eens te proberen de vogel in een kooi te zetten.

Een grote papegaaienkooi werd aangesleept, ons wouwaapje erin gezet. In een minimum van tijd stond het echter weer op de vloer, ofschoon de afstand tussen de tralies niet ten volle 2,5 cm was. Op die kooi was onze patiënt niet gesteld. Wel oefende de zitstok, die zich erin bevond, grote aantrekkingskracht uit. Het was curieus om te zien, hoe het daar met één poot opklom. Eerst werd de hals geheel uitgestrekt en om die stok gebogen. Half aan de hals hangende, bracht het daarna de